

Podstawy i zasady prawne zwalczania nieegzotycznych chorób ryb

Teresa Malinowska, Anita Błońska-Wlazłowska

z Katedry Higieny Żywności i Ochrony Zdrowia Publicznego Wydziału Medycyny Weterynaryjnej w Warszawie

Zwalczanie niektórych chorób ryb regulują krajowe przepisy prawne o ochronie zdrowia zwierząt oraz zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt, implementujące w tym zakresie wytyczne unijnej dyrektywy regulującej zwalczanie chorób zwierząt wodnych (1, 2, 3). Zgodnie z postanowieniami krajowych i unijnych przepisów prawnych zakaźna anemia łososia (ISA), zakaźna martwica układu krwiotwórczego (IHN), wirusowa posocznica krwotoczna (VHS) oraz zakażenie herpeswirusem koi (KHV) zostały uznane za choroby nieegzotyczne ryb, czyli takie, które występują u ryb bytujących w wodach na terytoriach państw członkowskich Unii Europejskiej. Z uwagi na zróżnicowaną sytuację epizootyczną w państwach członkowskich Unii Europejskiej w odniesieniu do nieegzotycznych chorób ryb, ich zwalczanie w prawie unijnym zostało ukierunkowane przede wszystkim na obowiązkowe zapobieganie rozprzestrzenianiu takich chorób, w szczególności za pośrednictwem przemieszczanych zwierząt wodnych między obszarami o różnym statusie epizootycznym.

W rozumieniu prawa pojęcie obszaru oznacza terytorium państwa, wyodrębnioną

geograficznie strefę lub enklawę. Najmniejszym obszarem jest enklawa, która może obejmować jedno lub kilka gospodarstw akwakultury stosujących takie same środki bezpieczeństwa biologicznego. Terytoria państw, strefy lub enklawy są kategoryzowane w odniesieniu do każdej z nieegzotycznych chorób w zależności od sytuacji zdrowotnej zwierząt akwakultury, a w określonych przypadkach również dzikich zwierząt wodnych. Prawo wprowadza pięć kategorii obszarów. Do kategorii I kwalifikuje się obszary wolne od nieegzotycznej choroby. Do kategorii II kwalifikuje się obszary o nieokreślonym statusie epizootycznym, na których jest realizowany nadzór ukierunkowany, którego wyniki mogą ujawnić występowanie choroby albo potwierdzić jej brak i stanowić dowód uznania takiego obszaru za wolny od danej nieegzotycznej choroby. Obszary o nieokreślonym statusie epizootycznym, na których nie jest realizowany nadzór ukierunkowany, kwalifikuje się jako obszary kategorii III. Do kategorii IV kwalifikuje się obszary skażone, na których jest realizowana likwidacja choroby, a do kategorii V obszary skażone, na których choroba nie jest likwidowana. Wykaz obszarów oficjalnie uznanych za wolne od danej

nieegzotycznej choroby, obszarów na których jest realizowany nadzór ukierunkowany lub likwidacja choroby jest publikowany w decyzji Komisji Europejskiej (4). Obszary niewymienione w takim wykazie, to obszary skażone albo o nieokreślonym statusie epizootycznym.

Wyodrębnienie obszarów i ustalenie ich kategorii w odniesieniu do poszczególnych nieegzotycznych chorób ryb porządkuje pod względem epizootycznym terytoria państw, wyodrębnione strefy lub enklawy i umożliwia zapobieganie lub ograniczenie rozprzestrzeniania chorób, w szczególności za pośrednictwem przemieszczanych zwierząt wodnych. Określone w prawie środki zapobiegające rozprzestrzenianiu nieegzotycznych chorób można podzielić na bezwzględnie obowiązujące oraz dobrowolnie wprowadzane przez państwa, w tym w ramach krajowych programów zwalczania danej choroby.

Bezwzględnie obowiązujące środki prawne zwalczania nieegzotycznych chorób ryb

Bezwzględnie obowiązujące środki prawne zwalczania nieegzotycznych chorób ryb zapewniają minimalny poziom ochrony obszarom i gospodarstwom akwakultury wolnym od danej choroby oraz zapobiegają na podobnym poziomie ich rozprzestrzenianiu ze skażonych lub podejrzanych o skażenie gospodarstw akwakultury lub z obszarów o niższym, na obszary o wyższym statusie epizootycznym. Państwa członkowskie Unii Europejskiej są zobowiązane do ich wdrożenia i bezwzględnego stosowania. Katalog takich środków obejmuje obowiązek informowania urzędowych organów o podejrzeniu

lub stwierdzeniu nieegzotycznej choroby ryb, warunki przemieszczania zwierząt wodnych między gospodarstwami lub obszarami o różnej kategorii epizootycznej oraz urzędowy nadzór nad gospodarstwami akwakultury i przemieszczaniem ryb. Środkiem wspomagającym skuteczność nadzoru gospodarstw i przemieszczania ryb jest obowiązek urzędowej rejestracji przedsiębiorstw sektora akwakultury i niektórych innych miejsc utrzymywania ryb, w tym łowisk typu „wpuść i złów” oraz zakładów przetwarzających ryby pochodzące z miejsc występowania choroby.

Warunki przemieszczania zwierząt wodnych zostały określone w odniesieniu do wszystkich kategorii epizootycznych obszarów oraz skażonych lub podejrzanych o skażenie gospodarstw akwakultury, niezależnie od kategorii epizootycznej obszaru, na którym gospodarstwa są zlokalizowane. Kategoria epizootyczna obszaru, na którym jest zlokalizowane skażone lub podejrzane o skażenie gospodarstwo akwakultury decyduje o momencie wdrożenia środków zapobiegających rozprzestrzenianiu choroby z takich gospodarstw. W gospodarstwach akwakultury zlokalizowanych na obszarach uznanych za wolne od danej choroby lub o nieokreślonym statusie epizootycznym środki zapobiegające jej rozprzestrzenianiu są wprowadzane na etapie podejrzenia, a w gospodarstwach zlokalizowanych na obszarach pozostałych kategorii dopiero na etapie stwierdzenia choroby. Gospodarstwo akwakultury skażone lub podejrzane o skażenie nieegzotyczną chorobą obejmuje się urzędowym nadzorem, a przemieszczanie zwierząt akwakultury z i do gospodarstwa jest możliwe wyłącznie za zezwoleniem organu nadzoru. W gospodarstwie, w którym środki zostały wprowadzone na etapie podejrzenia choroby, utrzymuje się je do czasu wykluczenia podejrzenia, a w razie potwierdzenia choroby odpowiednio uzupełnia.

Wokół gospodarstw akwakultury skażonych nieegzotyczną chorobą, niezależnie od kategorii epizootycznej obszaru ich lokalizacji, ustanawia się dwustrefowy obszar zapobiegania rozprzestrzenianiu się choroby, na którym wprowadza się ograniczenia w przemieszczaniu zwierząt akwakultury. Do gospodarstw akwakultury zlokalizowanych na takim dwustrefowym obszarze mogą być wprowadzane ryby pochodzące z miejsc o równoważnym lub wyższym statusie epizootycznym. Z gospodarstw akwakultury zlokalizowanych na dwustrefowym obszarze mogą być przemieszczane wyłącznie ryby niewykazujące klinicznych objawów choroby, z przeznaczeniem do spożycia przez ludzi lub do innych miejsc o takim samym statusie epizootycznym. Uśmiercanie i przetwarzanie ryb pochodzących ze skażonych lub podejrzanych o skażenie nieegzotyczną chorobą gospodarstw akwakultury oraz gospodarstw zlokalizowanych na dwustrefowym obszarze zapobiegania rozprzestrzenianiu choroby, może odbywać się wyłącznie

w zakładach zatwierdzonych w takim celu i z zachowaniem określonych warunków. Martwe ryby muszą być usuwane i niszczone pod urzędowym nadzorem w warunkach określonych rozporządzeniem (WE) 1069/2009 (5).

Ograniczeniami w przemieszczaniu między obszarami o różnej kategorii epizootycznej zostały objęte ryby z gatunków wrażliwych na zakażenie oraz z gatunków niewrażliwych na zakażenie, ale mogących przenosić czynnik etiologiczny nieegzotycznej choroby. Ryby z gatunków wrażliwych na ISA, IHN, VHS, KHV przeznaczone do chowu lub hodowli na obszarach kategorii I, II i IV mogą pochodzić wyłącznie z obszarów kategorii I. Ryby z przeznaczeniem do chowu lub hodowli na obszarach kategorii III lub V mogą pochodzić z obszarów kategorii I, II lub III. Na obszarach kategorii V mogą być umieszczane ryby pochodzące z obszarów wszystkich kategorii, włącznie z kategorią V. Z powyższego wynika, że z obszaru kategorii I żywe ryby z gatunków wrażliwych na ISA, IHN, VHS lub KHV mogą być swobodnie przemieszczane na obszary wszystkich kategorii epizootycznych. Ryby pochodzące z obszarów kategorii II i III mogą być przemieszczane wyłącznie na obszary kategorii III lub V, a z obszarów kategorii IV i V wyłącznie na obszary kategorii V.

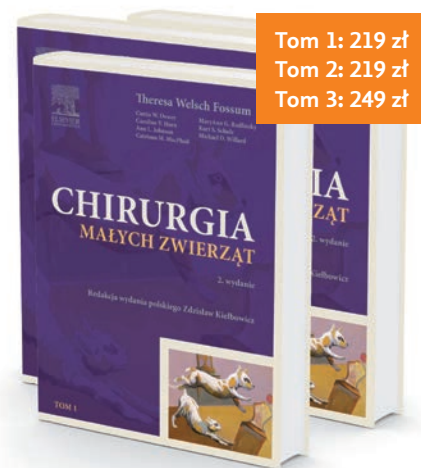
Przedstawione wyżej zasady przemieszczania ryb z gatunków wrażliwych na ISA, IHN, VHS lub KHV przeznaczonych do chowu lub hodowli w akwakulturze obowiązują również w odniesieniu do ryb przeznaczonych do łowisk typu „wpuść i złów” oraz do odnowy populacji (1, 3, 6).

Ryby z gatunków niewrażliwych na zakażenie, ale mogące być wektorami czynników etiologicznych ISA, IHN, VHS lub KHV, przeznaczone do chowu, hodowli, odnowy populacji lub łowisk typu „wpuść i złów”, mogą być umieszczane na obszarach kategorii I, II i IV, jeżeli pochodzą z obszaru wolnego od danej choroby albo po odbyciu kwarantanny (6, 7). Kwarantanna jest obowiązkowa także dla dzikich ryb złowionych na obszarze innym, niż uznany za wolny od ISA, IHN, VHS lub KHV i przeznaczonych do umieszczenia na obszarze kategorii od I do IV.

W określonym prawem unijnym katalogu bezwzględnie obowiązujących środków zwalczania nieegzotycznych chorób ryb nie został uwzględniony obowiązek likwidacji żadnej z takich chorób. Prawo unijne w tej kwestii pozostawia decyzję państwu członkowskiemu Unii Europejskiej, wskazując jedynie możliwości wykorzystania, równoległe z bezwzględnie obowiązującymi środkami, dobrowolnych środków zwalczania nieegzotycznych chorób ryb.

Dobrowolne środki prawne zwalczania nieegzotycznych chorób ryb

Dobrowolne środki zwalczania nieegzotycznych chorób ryb mogą być wdrożone w celu

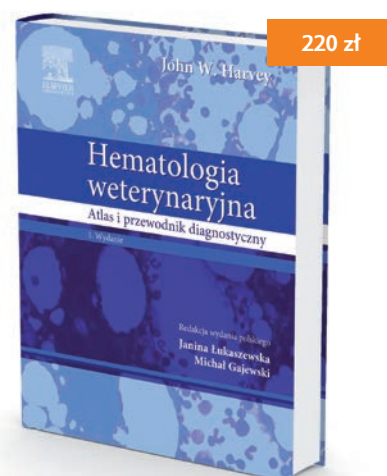

Tom 1: 219 zł
Tom 2: 219 zł
Tom 3: 249 zł

Chirurgia małych zwierząt Tom 1, 2, 3

T.W. Fossum

- wyd. II polskie ■ red. Z. Kiełbowicz
  - rok wydania: 2014 ■ format: 220 × 296 mm
  - opr. twarda
- tom 1: 632 strony ■ ISBN: 978-83-7609-964-4
tom 2: 522 strony ■ ISBN: 978-83-7609-968-2
tom 3: 568 stron ■ ISBN: 978-83-7609-972-9

220 zł

Hematologia weterynaryjna Atlas i przewodnik diagnostyczny

J.W. Harvey

- wyd. I polskie
- red. J. Łukaszevska, M. Gajewski
- 400 stron
- rok wydania: 2014
- format: 210 × 250 mm
- opr. twarda
- ISBN: 978-83-7609-942-2

Elsevier Urban & Partner sp. z o.o.
ul. Kościuszki 29 ■ 50-011 Wrocław
Zamówienia książek:
■ www.elsevier.pl
■ tel.: 042 680 44 09
■ fax: 042 680 44 86

ustalenia rzeczywistego statusu epizootycznego w odniesieniu do danej choroby lub jej likwidacji na terytorium państwa, wyodrębnionych strefach lub enklawach. Środkiem umożliwiającym ustalenie, czy na danym obszarze występuje lub nie występuje określona nieegzotyczna choroba jest nadzór ukierunkowany, obejmujący urzędowe kontrole zdrowia ryb w akwakulturze, włącznie z badaniem laboratoryjnym stosownych próbek oraz zakaz szczepień przeciwko takiej chorobie. Urzędowe kontrole zdrowia ryb powinny być przeprowadzane co najmniej dwa razy w roku we wszystkich gospodarstwach akwakultury zlokalizowanych na obszarze nadzoru ukierunkowanego. Liczba i wielkość pobieranych w czasie urzędowych kontroli próbek do badań laboratoryjnych zależy od poziomu ryzyka wynikającego z sytuacji epizootycznej w danym gospodarstwie w latach poprzedzających wdrożenie nadzoru ukierunkowanego (8).

Do likwidacji nieegzotycznych chorób ryb mogą być wykorzystane określone w prawie obowiązkowe środki likwidacji choroby egzotycznej. W szczególności środkami likwidacji choroby egzotycznej, które mogą być wykorzystane do likwidacji ISA, IHN, VHS lub KHV, są usuwanie wszystkich ryb ze skażonych lub podejrzanych o skażenie gospodarstw akwakultury, oczyszczanie i odkażanie urządzeń wodnych wykorzystywanych do chowu lub hodowli ryb oraz odpowiednio długie odłogowanie przed ponownym wprowadzeniem ryb. Ryby śnięte i wykazujące kliniczne objawy choroby klasyfikowane jako produkty uboczne pochodzenia zwierzęcego kategorii II, po usunięciu z gospodarstwa powinny być unieszkodliwiane w warunkach określonych prawem, a ryby o rozmiarach handlowych, niewykazujące klinicznych objawów choroby mogą być przeznaczone do spożycia przez ludzi (1, 2, 5). Postępowanie z rybami, które nie osiągnęły rozmiarów handlowych i nie wykazują klinicznych objawów likwidowanej nieegzotycznej choroby oraz z rybami dzikimi podejrzany o zakażenie lub zakażonymi określa wyłącznie prawo krajowe. Możliwe jest ich usuwanie i unieszkodliwianie, tak jak ryb śniętych lub pozostawienie w danym gospodarstwie akwakultury do czasu samodzielnego wyczerpania zasobów, lub przemieszczanie do innego skażonego gospodarstwa akwakultury na czas niezbędny do osiągnięcia przez nie rozmiarów handlowych. Wykorzystanie niektórych gospodarstw akwakultury jako izolatorów umożliwia wielu innym gospodarstwom szybkie i jednorazowe usunięcie wszystkich ryb ze skażonego środowiska, a po przeprowadzeniu niezbędnych zabiegów w takim środowisku równie szybkie odtworzenie akwakultury.

Prawo unijne zaleca, a prawo polskie umożliwia wdrożenie nadzoru ukierunkowanego lub likwidacji danej nieegzotycznej

choroby ryb w formie krajowych programów (1, 3). Wdrożenie programów umożliwia wyższy poziom ochrony obszarom, na których są one realizowane. Warunkiem uzyskania na poziomie unijnym wyższej ochrony obszarów, na których są realizowane programy nadzoru ukierunkowanego lub likwidacji nieegzotycznej choroby ryb jest, aby programy takie były opracowane i wdrożone zgodnie z unijnymi wytycznymi. W szczególności programy takie przed ich wdrożeniem powinny zostać zatwierdzone przez Komisję Europejską. Zatwierdzenia nie wymagają programy nadzoru ukierunkowanego opracowane dla obszarów nieprzekraczających 75% powierzchni terytorium państwa i obejmujących zlewnie wykorzystywane wyłącznie przez Polskę. W takim przypadku wystarczające jest tylko przedłożenie oświadczenia o zamiarze wdrożenia programu nadzoru ukierunkowanego na określonym obszarze. Wdrożenie zatwierdzonego lub zgłoszonego programu powoduje automatycznie przekwalifikowanie obszaru, na którym program jest realizowany, odpowiednio z kategorii III do II albo z kategorii V do IV.

Programy przedkładane do zatwierdzenia przez Komisję Europejską powinny spełniać wymagania formalne, w tym być opracowane według wzoru określonego w prawie unijnym (9). W treści programu powinny zostać szczegółowo określone granice geograficzne i administracyjne obszaru, na którym program będzie realizowany, opisana sytuacja epizootyczna w odniesieniu do choroby będącej przedmiotem programu, szacunkowe koszty i przewidywany czas realizacji programu, przewidywane korzyści i planowane cele do osiągnięcia na poszczególnych etapach realizacji programu oraz opis środków prawnych do realizacji celu, ze wskazaniem źródeł prawa wprowadzających takie środki.

W sytuacji uniemożliwiającej osiągnięcie ostatecznego celu wdrożonego programu, spowodowanej różnymi okolicznościami, realizacja programu może zostać zakończona na każdym etapie lub program może zostać zmodyfikowany. Na przykład dalsza realizacja programu może zostać ograniczona do niektórych enklaw w strefie lub do stref wyodrębnionych na terytorium państwa. Modyfikacja może dotyczyć także środków likwidacji nieegzotycznej choroby, w szczególności mogą one zostać zaostrzone lub złagodzone.

Podstawa prawna umożliwiająca realizację programów zwalczania, w tym likwidacji ISA, IHN i VHS na terytorium Polski istniała od 2004 r. (1). Przepisy prawne obowiązujące od maja 2004 r. upoważniają głównego lekarza weterynarii do opracowania programów zwalczania wymienionych trzech nieegzotycznych chorób ryb. Realizacja programu badań kontrolnych na obszarach, na których nie była wcześniej stwierdzana nieegzotyczna choroba ryb, umożliwiała oficjalne potwierdzenie braku zakażeń i urzędowe

uznanie obszaru za wolny od danej choroby. Obszary uznane za wolne od danej choroby mogły stosunkowo wcześniej uzyskać prawną ochronę w formie dodatkowych gwarancji zapobiegających wprowadzeniu na nie czynników wywołujących daną chorobę, w tym za pośrednictwem zwierząt wodnych przemieszczanych z państw członkowskich Unii Europejskiej oraz państw trzecich. Niestety ówczesne możliwości prawne nie zostały wykorzystane i w Polsce nie był oficjalnie realizowany program zwalczania, w tym kontroli zakażeń żadnej z trzech wymienionych chorób ryb.

W odniesieniu do KHV możliwość opracowania i wdrożenia programu nadzoru ukierunkowanego lub likwidacji została ustanowiona w 2008 r. (10). Możliwość ta nie została dotychczas wykorzystana, podobnie jak w odniesieniu do występujących w Polsce IHN, VHS. W konsekwencji zwalczanie występujących u ryb bytujących w wodach terytorium Polski KHV, IHN i VHS oraz niewystępującej ISA ogranicza się aktualnie do stosowania bezwzględnie obowiązujących minimalnych środków zapobiegających ich rozprzestrzenianiu (1, 2).

Piśmiennictwo

1. Ustawa z dnia 11 marca 2004 r. o ochronie zdrowia zwierząt oraz zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt (Dz. U. nr 69, poz. 625, z późn. zm.).
2. Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 6 lutego 2009 r. w sprawie zwalczania chorób zakaźnych zwierząt akwakultury (Dz. U. nr 30, poz. 198).
3. Dyrektywa Rady 2006/88/WE z dnia 24 października 2006 r. w sprawie wymogów w zakresie zdrowia zwierząt akwakultury i produktów akwakultury oraz zapobiegania niektórym chorobom zwierząt wodnych i zwalczaniu tych chorób (Dz. Urz. UE L 328 z 24.11.2006, str. 14, z późn. zm.).
4. Decyzja Komisji 2009/177/WE z dnia 31 października 2008 r. wdrażająca dyrektywę Rady 2006/88/WE w odniesieniu do programów nadzoru i eliminowania chorób oraz statusu państwa członkowskich, stref i enklaw wolnych od choroby (Dz. Urz. L 63 z 07.03.2009, str. 15).
5. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 1069/2009 z dnia 21 października 2009 r. określające przepisy sanitarne dotyczące produktów ubocznych pochodzenia zwierzęcego, nieprzeznaczonych do spożycia przez ludzi, i uchylające rozporządzenie (WE) nr 1774/2002 (rozporządzenie o produktach ubocznych pochodzenia zwierzęcego (Dz. Urz. L 300 z 14.11.2009, str. 1, z późn. zm.).
6. Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1251/2008 z dnia 12 grudnia 2008 r. wdrażające dyrektywę Rady 2006/88/WE w zakresie warunków oraz wymagań certyfikacji w odniesieniu do wprowadzania do obrotu i przywożenia do Wspólnoty zwierząt akwakultury i produktów akwakultury oraz ustanawiające wykaz gatunków wektorów (Dz. Urz. UE L 337 z 16.12.2008, str. 41, z późn. zm.).
7. Decyzja Komisji 2008/946/WE z dnia 12 grudnia 2008 r. wdrażająca dyrektywę Rady 2006/88/WE w odniesieniu do wymogów dotyczących kwarantanny zwierząt akwakultury (Dz. Urz. L 337 z 16.12.2008, str. 94).
8. Decyzja Komisji 2001/183/WE z dnia 22 lutego 2001 r. ustanawiająca plany pobierania próbek i metody diagnostyczne do celów wykrywania i potwierdzania występowania niektórych chorób ryb oraz uchylająca decyzję 92/532/EWG (Dz. Urz. L 67 z 09.03.2001, str. 65).
9. Decyzja Komisji 2008/341/WE z dnia 25 kwietnia 2008 r. ustanawiająca wspólnotowe kryteria dla krajowych programów zwalczania, kontroli i monitorowania niektórych chorób zwierząt i chorób odzwierzęcych (Dz. Urz. L 115 z 29.04.2008, str. 44).
10. Ustawa z dnia 10 lipca 2008 r. o zmianie ustawy o ochronie zdrowia zwierząt oraz zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. nr 145, poz. 916).

Dr hab. Teresa Malinowska, ul. Nowoursynowska 159, 02-766 Warszawa